

Foto 2. Liia Ürdiga

(K. Kalamees)

vapo EK 317 müüdi Võrumaale Silver Visnapuu Alakõnnu tallu.

Lillik on lüpsnud kuus laktatsiooni, neist kolmel on toodang üle 10 000 kg piima. Kõigi aegade laktatsioonirekord tuli 6. laktatsioonil: 10 956 kg piima, milles 4,54% rasva ja 3,49% valku. Lisaks sellele püstitas Lillik ka kõigi aegade aasta piimatoodangu rekordi 2012. a 12 368 kg piima, milles 4,63% rasva ja 3,53% valku, rasva- ja valgutoodang kokku 1009 kg.

Massiaru POÜ loomakasvatuse juht Piret Alfhtani sõnul on Lillik oma iseloomult rahulik lehm, kuigi maakari on pigem oma olemuselt isepäine ja neile ei meeldi suunamine. Massiaru POÜs on vabapidamisel neli maatõugu lehma ja viis lehmikut. Läänud aastal lüpsid selles karjas 4 maakarja lehma keskmiselt 8712 kg piima, milles 4,33% rasva ja 3,42% valku.

Selle tagas tubli tõuaretustöö, hea söötmine ja robotlüps, mis on kasutusel alates 2008. aastast. Massiaru 254 lüpsilehma ratsioonis on rohu- ja kuivsilu ning konservjahu segu, söödalavalt saab veis süüa vastavalt piimatoo-

dangule ja lüpsiroboti näitudele. Ligi kümneaastase Lilliku elueatoodang on praeguseks 59 459 kg piima. Piret Alfhtan ootab pikisilmi Lillikult lehmikjärglast, kes peaks sündima märtsi lõpus. EK Selts on jäädvustanud Lilliku Eesti maakarja kasvatajate seltsi külmapimagnetil.

Kolmas rekord tuli Saaremaalt. Liia Sooääre (Saare Maakari OÜ) maatõu eliitklassi tõufarmi lehm Ürdi EK 588710A püstitas kõigi aegade maatõu elueatoodangu rekordi.

Kümne laktatsiooniga on Ürdi elueatoodanguks 70 647 kg piima, milles 4,97% rasva, 3,80% valku ning rasva- ja valgutoodang kokku 6197 kg. Suurim piimatoodang oli 7 laktatsioonil: 6719 kg piima, 4,55% rasva ja 3,53% valku.

Ürdi on juba kujunenud maatõu legendiks ja seda kindlasti tänu Liia Sooääre suurele pühendumisele maatõu aretus- ja säilitustöös. 15-aastane Ürdi (sünd 26.12.1997) on korduvalt saanud Saarte Vissi maatõu tiitli – 2002, 2003, 2004 ja 2008.

Ürdi isaks on läänesoome päritolu pull Tõlli EK 180 ja emaisaks Liia enda karjas sündinud pull Jõnn EK 206. Väga hea välimikuga Ürdi on andnud 13 järglast, neist kaks erisoolist kaksikut, kokku viis lehmikut ja kaheksa pulljärglast. Pull Otitõll EK 263 viidi maatõu pullikasvandusse Enno Lohu Andressaare tallu, kust temalt varuti spermat maatõu jaoks.

Mahetootmisega Liia Sooääre karjas on praegu 21 maatõugu lehma ja 10 lehmikut. 2012. a oli 21 lehma keskmise aastatoodang 5327 kg piima, milles 4,47% rasva, 3,52% valku ning rasva- ja valgutoodang kokku 426 kg.

Perenaine turustab osa hea koostisega maatõu lehmade tervislikust mahepiimast Saaremaal Saksa poes ja plaanib ka teisi piimatootmeid valmistama hakata. Kindlustunnet edasitegutsemiseks annab teadmine, et poeg Siim Sooäär õpib praegu Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis.

Nende maatõu rekordite valguses võibki nentida, et ka väikesearvuline ohustatud tõug on arenemisvõimeline, kui aretus- ja säilitustööd tehakse südame ja hoolega.

JÕUDLUSKONTROLL

Piimaveiste jõudluskontrolli tulemustest 2012. aastal

Aire Pentjärv

Jõudluskontrolli Keskus

1. jaanuaril 2013 oli jõudluskontrollis 90 274 lehma, mis moodustab 94% Eesti lehmadest. Võrreldes 2012. aasta algusega suurenes lehmade arv 936 võrra. Eesti holsteini tõugu lehma oli karjas 71 249 (78,9%), eesti punast tõugu lehma 18 221 (20,2%), eesti maatõugu lehma 455 (0,5%) ning muud tõugu lehma 349 (0,4%).

Kõige enam oli lehma Järvamaal (13 305), Lääne- Virumaal (10 769) ja Jõgevamaal (9976). Kõige väiksem oli lehmade arv Hiiumaal, 504, ja Ida-Virumaal, 1811.

1. jaanuaril 2013 oli jõudluskontrollis 833 piimakarja. Aastaga vähenes karjade arv 46 võrra, Saaremaal isegi 10 karja vähem. Seitse karja vähem on Järvamaal ja Pärnumaal. Lääne-, Jõgeva- ja Ida-Virumaal karjade arv ei muutunud, aga Tartumaal on üks ja Hiiumaal kaks karja enam kui eelmise aasta alguses.

Kuni 10 lehmaga karjade arv vähenes 22 karja võrra, 11–50 lehmaga karjade arv 17 ja 51–100-pealiste karjade

arv 4 võrra. Rohkem kui 100 lehmaga karjade arv vähenes 3 võrra. Selles grupis on üle 600 lehmaga karjade arv aga tõusnud kahekümne kuult kolmekümne kaheni. Nendes on juba rohkem kui 29 000 lehma, mis moodustab ligi kolmandiku kõigist Eesti lehmadest. Alla 50-pealistes karjades, keda on kokku 548 (65,8% karjadest), on 8784 lehma (9,7% lehmadest).

Keskmine karja suurus oli aastavahetusel 108,4 lehma (aasta tagasi 101,6). Suurimad karjad on endiselt Järvamaal, keskmiselt 202 lehma, Jõgevamaal, 181, ja Lääne-Virumaal, 152 lehma, väikseimad karjad Hiiumaal, 27 lehma, ja Võrumaal, 61 lehma.

2012. aastal ületas piimatoodang 8000 piiri – aastalehma kohta saadi 8059 kg piima. See on 303 kilogrammi rohkem kui 2011. aastal. Eesti holsteini tõugu lehmad andsid 8232 kg piima (+306 kg) ja eesti punast tõugu lehmad 7539 kg (+271 kg). Eesti maatõugu lehmade piimatoodang suurenes 90 kg võrra, lehma kohta saadi 4551 kg piima.

Tabel 1. Lehmade piimajõudlus tõuti

Tõug	Aasta-lehmi	Piima kg	Rasva		Valku		R+V kg
			%	kg	%	kg	
Eesti punane	18 294	7539	4,15	313	3,45	260	573
Eesti holstein	70 511	8232	4,02	331	3,38	278	609
Eesti maatõug	479	4551	4,56	208	3,44	156	364
Muud tõud	331	4957	4,29	213	3,46	171	384
Kokku	89 616	8059	4,04	326	3,39	273	599

Suurim toodang oli Tartumaal, kus lehma kohta saadi 9108 kg piima. Eesti keskmise piimatoodangu ületasid ka Põlvamaa (8521 kg), Lääne-Virumaa (8337 kg), Jõgevamaa (8243 kg), Raplamaa (8190 kg), Järvamaa (8154 kg) ja Pärnumaa (8098 kg). Kõige madalam oli Hiiumaa lehmade piimatoodang, 4949 kg, mis on siiski 601 kg suurem kui 2011. aastal.

Järjestades piimakarju piima rasva- ja valgutoodangu järgi, oli parimate hulgas nii pikka aega tipus püsinud kui uusi tublisid tootjaid.

Foto 1. Peetri laudakompleksis lüpsab lehma 17 robotit
(A. Tänavots)

Kolme karja piimatoodang ületas 11 000 kg piiri. OÜ Soone Farm (Tartumaa) lehmad lüpsid aastalehma kohta 11 451 kg piima, Lea Puuri (Viljandimaa) lehmad 11 391 kg ja AS Võhmata PM (Lääne-Virumaa) lehmad 11 300 kg piima. 10 000–11 000 kg piima saadi kümnes karjas, 9001–10 000 kg saadi 51 karjas ning 8001–9000 kg piima 110 karjas. Kaheksateistkümne karja piimatoodang oli väiksem kui 3000 kg.

Karja suurust arvestades saavutati suurim piimatoodang 901–1200 lehmaga karjades. Nende nelja karja keskmine piimatoodang oli 9035 kg (-163 kg võrreldes 2011. aastaga). Järgnesid 59 karja, kus on 301–600 lehma, keskmiselt 8759 kg piima lehma kohta (+122 kg), ja 22 karja, kus on 601–900 lehma, 8697 kg piima lehma kohta (+304 kg). Madalaima toodanguga olid väikesed, kuni 10 lehmaga karjad (251 karja, 6020 kg), kuid nende karjade toodangu tõus oli suurim – lehma kohta saadi 448 kg piima enam kui 2011. aastal.

AS Tartu Agro lehm Jacqueline saavutas 6. laktatsioonil taas märkimisväärse tulemuse – 305 päevaga lüpsis ta 17 959 kg piima. See on paremuselt läbi aegade 3. laktatsioonitoodang (esikohal on tema 4. laktatsiooni toodang 18 935 kg). 2012. aastal jõudsid läbi aegade laktatsioonitoodangute edetabelis esikümnesse ka Kõljala POÜ (Saaremaa) lehm Noora (4. laktatsioon, 17 842 kg) ja Peri POÜ (Põlvamaa) lehm Raali (4. laktatsioon, 17 555 kg). OÜ Sadala Piim (Jõgevamaa) lehm Tullis saavutas eesti punase tõu läbi aegade parima piimatoodangu, lüpses 3. laktatsioonil 16 653 kg piima. 2012. aasta oli edukas ka maakarjale – Massiaru POÜ (Pärnumaa) eesti maatõugu lehm Lillik lüpsis 6. laktatsioonil 10 956 kg piima. Lilliku käes on eesti maatõu laktatsiooni edetabelis kolm esimest kohta – üle 10 000 kg on ta piima andnud ka 5. ja 3. laktatsioonil.

Ühe laktatsiooni jooksul 10 000 kg või rohkem piima lüpsnud lehmade arv (11 763) suurenes eelmise aastaga võrreldes 2131 võrra. 1015 lehma laktatsioonitoodang oli väiksem kui 4000 kg.

AS Tartu Agro lehm Jacqueline tõusis ka elueatoodangu 2. kohale kui oli 2012. aasta lõpuks lüpsnud kokku 124 452 kg piima (2013. aasta jaanuaris lõppenud 7. laktatsiooni lõpuks isegi 124 800 kg). Läbi aegade edetabelis on esikohal praegu Estonia lehm Eta 129 707 kg-ga.

Üle 100 tonni piima eluajal on 2012. aastal karjas olnud lehmadest lüpsnud veel Raimo Beilmanni (Lääne-Virumaa) Doona ja 490967 (vastavalt 107 077 ja 104 940 kg), OÜ Tavexi (Raplamaa) Elina (106 562 kg), AS Dineri (Lääne-Virumaa) Tuuti (102 731 kg), AS Tartu Agro 2211008 (100 888 kg), OÜ Põlva Agro Nuka (100 443 kg) ja AS Väätsa Agro (Järvamaa) Lolo (100 119 kg). Kõik nimetatud lehmad on eesti holsteini tõugu.

Eesti punast tõugu lehmadest oli parim ASi Laatre Piim (Valgamaa) lehm Piimaauto, kelle elueatoodanguks jäi 98 147 kg piima. Piimaauto on eesti punase tõu läbi aegade edetabelis teisel kohal. Üle 90 000 kg on 2012. aastal karjas olnud eesti punast tõugu lehmadest lüpsnud ka AS Tartu Agro lehm 3377550 ja 1571790 (95 860 ja 91 457 kg), Kõljala POÜ (Saaremaa) lehm Ell (95 451 kg) ja OÜ Kõpu PM (Viljandimaa) lehm Mustik (90 657 kg).

Tabel 2. Parimad karjad piima rasva- ja valgutoodangu järgi 2012. aastal

Aastalehmi	Omanik	Maakond	Aastalehmi	Piima kg	Rasva		Valgu		R+V kg
					%	kg	%	kg	
3–7	Mare Kahar	Järva	7	9808	4,10	402	3,37	331	732
8–20	Merje Peters	Pärnu	10	9618	4,22	406	3,27	315	721
21–50	Lea Puur	Viljandi	32	11 391	3,89	444	3,45	393	837
51–100	Aivi Kuutok	Järva	97	9908	4,17	413	3,25	322	735
Üle 100	Peri POÜ	Põlva	539	10 293	4,26	438	3,50	360	799

Eesti maatõugu lehmadest oli suurima toodanguga OÜ Saare Maakari (Saaremaa) lehm Ürdi 70 481 kg-ga. Eesti maatõu läbi aegade edetabelis on Ürdi 2. kohal. Üle 60 000 kg lüpsis ka Ilse Gošovski (Harjumaa) lehm Taisi – 63 929 kg.

Lehmade esimese poegimise vanus noorenes 27,5 kuuni (2011. aastal 27,7 kuud). Kõige nooremad esmapoeginud olid Põlva- ja Tartumaal (26,4 kuud), kõige vanemad Hiiumaal (30,2 kuud). Kinnisperiood lühenes eelmise aastaga võrreldes taas ühe päeva võrra, 70 päevani. Uuslõpsiperiood oli 140 päeva, mis on eelmise aastaga võrreldes 4 päeva lühem. Poegimisvahemiku pikkus oli 421 päeva (4 päeva võrra lühem kui 2011. a). Kõige pikem oli poegimisvahemik eesti maatõugu lehmadel – 426 päeva. Eesti holsteini tõugu lehmade poegimisvahemik oli 425 päeva ning eesti punast tõugu lehmadel 407 päeva.

2012. aastal sündis jõudluskontrolli karjades 87 284 vasikat, mis on 2100 võrra rohkem kui 2011. aastal. 50,9% sündinud vasikatest olid pullikud ja 49,1% lehmvasikad. Surnult sünniga lõppes 7,6% poegimistest – 11,8% esmapoegimistest ja 5,6% korduvalt poegimistest. Kaksikud pullvasikad sündisid 711 korral, kaksikud lehmvasikad 729 korral ja erisoolised kaksikud 1347 korral. Mitmikuid registreeriti viiel korral.

Karjast läks välja 27 844 lehma. Praakimise põhjustest olid esimesel kohal udarahaigused ja -vead (21,1%), järgnesid sigimisprobleemid (20,2%) ning jäsemete haigused ja vead (15,5%). Keskmise väljamineku vanus oli 5 aastat ja 5 kuud. Kõige nooremad olid madala toodangu tõttu praagitud lehmad (4 aastat ja 9 kuud). Erinevate haiguste (v.a ainevahetus-, jäsemete- ja udarahaigused) ja traumade tõttu läksid lehmad karjast välja viie aasta vanuselt. Vanuse tõttu praagitud olid keskmiselt 10 aasta ja 1 kuu vanused (2011. aastal 10 a ja 3 k).

Karjasolevate lehmade keskmine vanus aastavahetuse seisuga ei ole muutunud. Keskmise vanus oli 4 aastat ja 7 kuud (2,5 laktatsiooni).

Keskmine somaatiliste rakkude arv piimas (SRA) paranes õige pisut. 2011. aastal oli SRA 371 000/ml, 2012. aastal 369 000/ml. Loodame, et viimastel aastatel toimunud positiivne muutus jätkub ka edaspidi. Võrreldes kolme peamist piimatõugu, olid parimad eesti punast tõugu lehmad, kelle keskmine SRA oli 364 000/ml. Eesti holsteini tõugu lehmade SRA oli 369 000/ml ja eesti maatõugu lehmade SRA 627 000/ml. Maakondadest on parimad tulemused Raplamaal ja Saaremaal, kus keskmine SRA oli vastavalt 303 000/ml ja 308 000/ml. Rohkem probleeme on Jõgevamaal ja Ida-Virumaal, kus SRA oli 438 000/ml ja 434 000/ml.

Paljud karjaomanikud kasutavad regulaarselt JKK teenust Mastiit 12, et jälgida karjas mastiiditekitajate esinemist ning osata vajadusel õigesti sekkuda. Väga populaarseks osutus 2012. aasta alguses JKK korraldatud koolitus “Udar 2012”, kus nõuandeid udaratervise kohta jagasid oma ala asjatundjad Eestist ja välismaalt. Ka Vissukeses tehti mõned täiendused, et paremini leida udaratervist puudutavat informatsiooni (lehma SRA graafiliselt, mastiiditekitajate esinemine erinevates proovides; piimatank, udar, udaraveerand).

Vissuke sai 2012. aastal teisigi täiendusi. Vissukese trükkisel Diagrammid on graafiliselt vaadeldavad kahe aasta trendid mitmete toodangu-, taastootmis- ja sigimisnäitajate kohta. See annab hea ülevaate, kas ja millised tulemused paranevad ja millised hoopis halvenevad.

Vissukese erinevates alaosades on veel mitmed toodangu- ja sigimisnäitajad graafiliselt esitatud, et murekohad kiiresti avastada (kontrollpäeva piimatoodang, kontroll-aastatoodang, laktatsioonitoodangud, lehmade jagunemine poegimisvahemiku, uuslõpsiperioodi ja kinnisperioodi pikkuse järgi jne).

Tabel 3. Parimad lehmad 305 päeva laktatsiooni piimajõudluse järgi

Tõug	Nimi, nr	Omanik	Maakond	Lakt nr	Piima kg	Rasva		Valgu		R+V kg
						%	kg	%	kg	
EPK	Briis 10023662	Haage Agro OÜ	Tartu	1.	13 239	3,24	428	3,39	449	878
	Tulles 8420749	OÜ Sadala Piim	Jõgeva	3.	16 653	3,28	546	2,87	478	1024
EHF	10127780	AS Tartu Agro	Tartu	1.	15 017	3,14	472	3,03	455	927
	Jacqueline 2211534	AS Tartu Agro	Tartu	6.	17 959	4,16	747	3,18	571	1318
EK	Gerda 10572559	OÜ Sadala Piim	Jõgeva	1.	8804	4,30	378	3,70	326	704
	Lillik 4778646	Massiaru POÜ	Pärnu	6.	10 956	4,54	498	3,49	382	880

Kuna Vissuke on pidevalt arenev ja täienev programm, on sealt vahel raske mõnda varem kasutatud vaadet või tabelit leida. Leidmise hõlbustamiseks valmis 2013. aasta alguses Vissukese sisukaart. Loodame, et sisukaardi abil leitakse juba eelnevalt kasutatud info ja avastatakse uusi võimalusi.

Igapäevatoos vajalike uuenduste ja paranduste tegemiseks ning küsimuste esitamiseks on Vissukese kasutajatele avatud foorum. Ootame foorumi aktiivset kasutamist.

Elektrooniliste kõrvamärkide (EID-märkide) osa veiste identifitseerimisel üha suureneb. Kui 2011. aastal müüs JKK veiste esmaseks märgistamiseks veidi üle 7000 EID-märgi, siis 2012. aastal oli see arv juba ligi 13 000. Lisaks veel veised, kellele EID-märk pandi plastkõrvamärkide kõrvale lisamärgisena (u 6000 veist). EID-märgid leiavad identifikaatorina kasutust lüpsiplatsil, vasikate jootjates, veiste kaalumisel-sorteerimisel jm. Registrinumbriga EID-märk võimaldab karjas looma identifitseerida ühe

kordumatu numbriga. Nii ei teki programmides segadusi sama inventarinumbriga loomadega. JKK pakub loomapidajatele ka EID-märkide lugejaid, mis kergendavad loomade identifitseerimist ning annavad võimaluse mõnede sündmuste registreerimiseks.

Nii EID-märkide kui plastkõrvamärkide valik täienes. Loomapidajal on võimalik valida kahe tootja kõrvamärkide vahel – Allflexi ja Datamarsi valikus on nii plast- kui EID-märke veiste, sigade, lammaste ja kitsede märgistamiseks. Kui varem pakkusime EID-märgiks vaid nõõbi-kujulist kõrvamarki, siis alates 2012. aastast saavad soovijad veiseid märgistada ka Allflexi EID-märgiga, mille alumine pool sarnaneb välisuselt plastmärgiga. Seetõttu on ka transpondrit sisaldav kõrvamärk silmaga paremini loetav.

Info JKK teenuste ja kõrvamärkide kohta on kättesaadav JKK kodulehelt <http://www.jkkeskus.ee>.

Sigade jõudluskontroll 2012. aastal

Külli Kersten

Jõudluskontrolli Keskus

Sigade jõudluskontrollis oli 31. detsembril 2012. aastal 33 farmi ja 15 337 põhikarja siga, sealhulgas ETSAÜ seemendusjaama kuldid. Need numbrid on viimastel aastatel olnud suhteliselt stabiilsed, toimunud on vaid omanikule kuuluvate farmide spetsialiseerumine – emised koondatakse ühte farmi, et teine rekonstrueerida ja hakata selles kasvatama nuumikuid.

Jõudluskontrolli sigadest on 39% puhtatõulised – eesti maatõug (L), eesti suur valge (Y), pjeträän (P) ja djurok (D). Sigadest on 53,3% kahe tõu esimese põlvkonna ristandid (LY, YL, DL, DY, DP, HP, PL, PY). Tagasiristatud YxLY, LxYL või muud ristandid, k.a teadmata tõuga sead, moodustasid põhikarja sigadest 7,7%.

Kõige rohkem oli sigu jõudluskontrollis Lääne-Virumaal (4515 e 29%), Saare ja Jõgeva maakonnas. Ühtegi seakarja ei ole jõudluskontrollis Hiiu ja Valga maakonnast.

ETSAÜ seemendusjaamas oli aastavahetusel 55 kultu, kellest 80% olid puhtatõulised, ülejäänud on lihasigade tootmiseks kasutatavad ristandkuldid (tabel 1).

Tabel 1. ETSAÜ seemendusjaama kultide tõulisus

Tõug	Kulte	Tõug	Kulte
Djurok	14	Ristandkult DxL	6
Eesti suur valge	9	Ristandkult DxP	5
Eesti maatõug	14	Kokku	55
Pjeträän	7		

Jõudluskontrolli kokkuvõtete tegemisel on kasutatud farmide (32) andmeid, kus jõudluskontrolli teostati kogu aasta vältel. Jõudluskontrollialused seakarjad on väga erineva suurusega, emiste arv jääb vahemikku 88–1030. Üle tuhande emise on ainult ühes farmis. Alla saja emisega farme on jäänud kaks (tabel 2). Suurtes, üle 500 emisega farmides asub 42,7% emistest.

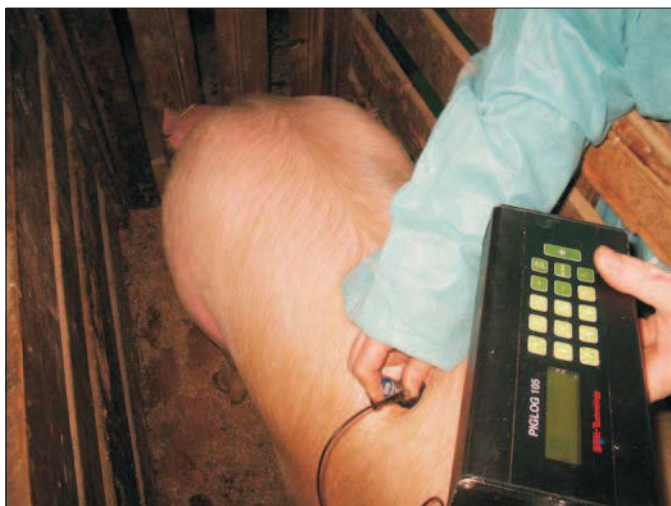

Foto 1. Piglog 105 töös

(A. Annamaa)

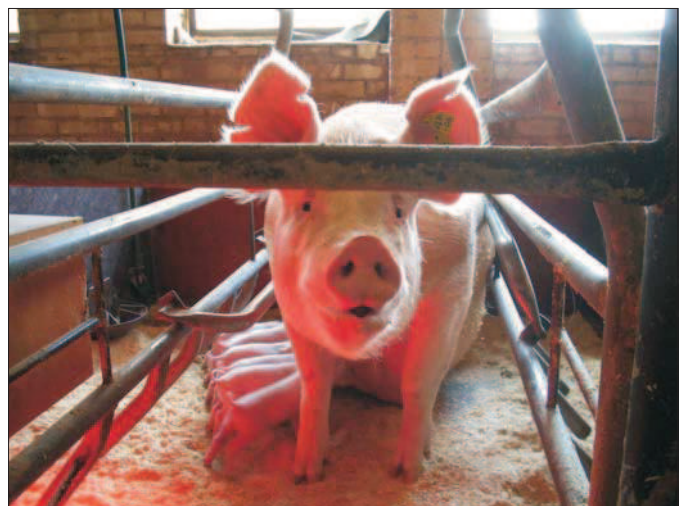

Foto 2. Äsja poeginud emis

(A. Annamaa)